

Страшко Е.Г.

асистент кафедри основ архітектури, Полтавський національний
технічний університет імені Юрія Кондратюка

ЕВОЛЮЦІЯ ФОРМУВАННЯ ПОЛТАВСЬКОГО МІСЬКОГО ПАРКУ

У контексті науково-дослідницької роботи із комплексного вивчення розпланувальної структури Полтави висвітлено передумови виникнення, основні аспекти формування та розвитку дендрологічного парку ландшафтного типу «Полтавський міський парк» – пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення як важливої частини архітектурно-планувальної структури історичного міста.

Ключові слова: історичне місто, ландшафтний об'єкт, парк ландшафтного типу, міський парк, просторова композиція, архітектурно-містобудівна

Страшко Э.Г. Эволюция формирования Полтавского городского парка. В контексте научно-исследовательской работы по комплексному изучению планировочной структуры Полтавы рассмотрены предпосылки возникновения, основные аспекты формирования и развития дендрологического парка ландшафтного типа «Полтавский городской парк» – памятника садово-паркового искусства общегосударственного значения как важной части архитектурно-планировочной структуры исторического города.

Ключевые слова: исторический город, ландшафтный объект, парк ландшафтного типа, городской парк, пространственная композиция, архитектурно-градостроительное наследие Украины.

Strashko E.G. Evolution of the formation the Poltava's city park. In the context of scientific research of the complex study of the structure of urban planning of the Poltava's structure.

Keywords: historical city, landscape object, landscape park, city park, spatial composition, architectural and planning heritage of Ukraine.

Постановка проблеми. Пошук перспективних напрямків розвитку та реконструкції ландшафтних територій Полтави потребує ретельного дослідження її архітектурно-ландшафтних об'єктів, які були створені в період з початку XVIII – до другої половини XX ст. Саме цей період відповідає найбільш активним змінам у формуванні просторового розвитку архітектурно-розпланувальної структури міста з урахуванням місцевих особливостей та традицій.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Створення цілісного ландшафтно-містобудівного простору неможливо без вивчення історичного надбання, культури створення парків-пам'яток садово-паркового мистецтва у галузі паркобудівництва. Вивчення цього аспекту містобудівної галузі є основою створення умов для подальшого збереження, відновлення вже існуючих ландшафтних об'єктів для організації відпочинку людини серед природного оточення, розвитку перспективного напрямку екологічного туризму, поглиблення знань громадян не тільки щодо цінності природно-заповідного фонду й біологічного різноманіття краю, а й щодо покращення екологічного та естетичного стану ландшафтно-містобудівної структури міста за рахунок створення нових ландшафтних об'єктів. Полтавський міський парк є єдиним в області парком-пам'яткою садово-паркового мистецтва

загальнодержавного значення. Зараз стан парку викликає стурбованість через занедбаність території та частково втрачений дендрологічний фонд. Є необхідним ретельне вивчення містобудівного та композиційного аспектів створення, розвитку та сучасного стану цієї унікальної ландшафтної перлини Полтави та України.

Зв'язок роботи з важливими науковими чи практичними завданнями. Матеріали даного дослідження доповнюють розгорнуту роботу з глибокого вивчення регіональних національних традицій архітектурно-містобудівної спадщини України у контексті науково-дослідницької роботи кафедри дизайну архітектурного середовища та містобудування Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка зі збереження історико-культурного надбання й удосконалення архітектурно-ландшафтного середовища.

Аналіз останніх досліджень та публікацій по темі. Створення, формування, використання та перспектива подальшого розвитку ландшафтних об'єктів у містобудівних структурах розглядаються представниками різних галузей наукового знання.

Історія містобудування та ландшафтної архітектури широко освітлена у дослідженнях С.С. Ожегова, Т.Ф. Саваренської, Д.О. Швидковського. Питання ландшафтно-природного середовища історичних міст, паркові ансамблі, пам'ятки садово-паркового мистецтва, шляхи їх збереження та відродження розглядалися М.Г. Бархіним, В.А. Кучерявим, В.С. Шварцем. Теоретичні аспекти садово-паркового будівництва розкривали у своїх роботах З.А. Николаєвська, Н.Я. Крижановська, В.П. Кучерявий, Л.Б. Лунц, В.Ф. Гостев, Н.Н. Юскевич. Також питанням комплексного озеленення міст були присвячені роботи С.І. Северина, Ю.Б. Хромова, І.М. Малько. Композиції міських парків більш детально досліджені І.А. Косаревським, Л.Б. Лунцем. Актуальними та важливими зараз є питання екологічної освіти населення по відношенню до ландшафтних об'єктів різних регіонів України, які є напрямком наукових досліджень О.О. Шульги, А. П. Гетьмана, Ю.Д. Бойчука.

За останні чотири роки з'явилося багато публікацій у періодичних виданнях, присвячених збереженню історичного ландшафтно-містобудівного надбання міста Полтави, у тому числі проблемам відродження парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Полтавський міський парк», який за останні два десятиліття опинився у досить складному стані: втрачена частина дендрологічного фонду, занедбані каскади ставків, та інше (публіцистичні статті у газеті «Зоря Полтавщини», «Полтавський вісник», «Полтавська громада» та ін.). Ці

та багато інших питань щодо історії та сучасного стану дендрофлори Полтави неодноразово розглядалися у наукових дослідженнях **О.М. Байрак, В.Н. Жука, В.М. Самородова, О.В. Халімон та інших науковців Полтави.**

Мета статті. Виділили основні фактори, що вплинули на процес створення, формування та розвитку важливої частини архітектурно-планувальної структури історичного міста Полтави – дендрологічного парку ландшафтної типу «Полтавський міський парк» – пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення.

Виклад основного матеріалу.

Ландшафт будь-якої країни як невід'ємна частина містобудівної системи відіграє важливу роль у формуванні архітектурно-розпланувальної структури міста впродовж усього періоду її розвитку. Але, якщо на першому етапі розвитку міста ландшафт та кліматичні умови домінують серед інших факторів впливу (історичних, соціальних, економічних, техногенних), то у подальшому слід відмітити посилення взаємного впливу усіх факторів. На протязі останніх років на перший план вийшли соціальний та техногенний фактори, які призвели до складних деструктивних явищ руйнування природних та штучних ландшафтів.

Процес створення нових та охорона вже існуючих ландшафтних об'єктів, їх ефективне використання та класифікація в Україні регулюється законодавством держави. Насамперед, Законом України «Про природно-заповідний фонд України», що розглядає його як національне надбання та складову частину світової системи природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною і для якого встановлюється особливий режим відтворення та використання [2].

У природно-заповідний фонд включені ділянки як суші, так і водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність. Їх виділено з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища.

В багатьох випадках штучні ландшафти є самостійними творами мистецтва, які потребують ретельного дослідження. Наприклад, дендрологічні парки, що створюють умови для збереження та відновлення ландшафтно-біологічного розмаїття у вигляді багатьох видів та форм дерев, чагарників, інших рослин, та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва – визначні цінні зразки садово-паркового будівництва. Їх території можуть бути використані як для розвитку ідеї екологічного виховання населення, природоохоронних, оздоровчих цілей, так і для пропаганди екологічного туризму, організації і проведення екскурсій, а також ведення науково-дослідної роботи з різних аспектів наукової діяльності. Одночасно, це допоможе зберегти парки та їх образну і ландшафтно-дендрологічну унікальність для наступних поколінь [2].

Полтава – місто з давньою культурою, зелена зона якої включає антропогенні культурні

насадження (парки, бульвари, сквери, алеї, сади) у поєднанні із залишками природних екосистем місто має низьку кількість об'єктів, які по праву можна віднести до історичного надбання архітектурно-ландшафтного та дендрологічного мистецтва. Природно-заповідний фонд Полтави – це понад 30 об'єктів. Усі вони мають цінність історичну, дендрологічну, краєзнавчу, рекреаційну, освітньо-виховну та екологічну і є об'єктами екскурсійної діяльності. Серед них – 8 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва. Однак тільки один з них має загальнодержавне значення. Це – Полтавський міський парк (Дендропарк, парк на полі Полтавської битви), що знаходиться на північній, найвищій (120–140 м над рівнем моря), околиці міста. Лише його територія складає на сьогодні 124,5 га (при закладенні парку у 1962 його територія складала 135 га), всі інші об'єкти значно менші [3]. Полтавський міський парк знаходиться в межах м. Полтави поза сільбищною зоною і належить згідно градації [4] до другого ландшафтно-екологічного поясу зеленої зони міста, разом з лісопарками та парками, зеленими масивами обмеженого користування і спеціального призначення, умови зростання в яких відповідають життєвим потребам рослин.

Полтавський дендропарк відноситься до пейзажних або ландшафтних парків, які призначені для прогулянок, під час яких людина спостерігає природу у майже первісному, «дикому» її стані. Для цього стилю, який виник в Англії у XVIII столітті, характерно вільне та живописне розташування елементів ландшафту (дерев, кущів, лугів, доріг, алеї), збереження або створення близької до природної форми берегів водоймищ. На відміну від багатьох пейзажних парків України, таких як, наприклад, дендропарки Олександрія, Софіївка, Веселі Боковеньки, парк Тростянець, які виникли у XVIII–XIX столітті під впливом загальних тенденцій найчастіше як парки при садибах [5], Полтавський міський парк був створений у другій половині XX століття, а саме у 1962 році за наказом Ради міністрів України. Широколистяний Яківчанський ліс, діброва із 120–130-річних дубів із домшкою липи та кленів, що переходив у діброву біля Монастирської гори, під час Полтавської битви покривав площу приблизно у 700 га. До 200-річчя цієї важливої для світової історії та безпосередньо Полтави події були прорубані вісім радіальних алеї з урахуванням перспективи у бік Хрестовоздвиженського монастиря. Після Великої вітчизняної війни залишилося тільки 22 га лісу, що призвело до ерозії та зсувів майже повністю спустошених земель. Через це, а також через складний рельєф, лише частина території використовувалася Полтавською дослідною станцією. У 1960 році спеціалістами «Укрзеленбуду», який діяв при Раді міністрів України, було з'ясовано, що з 1945 року не було закладено жодної пам'ятки садово-паркового мистецтва. Радою міністрів України від 4 березня 1962 року був виданий наказ «Про закладку показових парків у обласних центрах України». Організаційно-містобудівні (вибір ділянки), основні композиційні аспекти та напрямки перспективного розвитку парку, його дендрологічне та ботаніко-географічне вирішення, було пов'язано з завданням створення ландшафтного об'єкту за своїм вигля-

дом подібного до природних ландшафтів початку століття або пейзажів петровського часу [3, 6].

Після обстеження всіх околиць Л. С. Вайнгортом, головним архітектором Полтави того часу, та В. Жихаревим, ландшафтним архітектором, були обрані саме Яківчанські схили, в північній, найбільш піднесеній частині міста (на початку роботи над проектом) площею – 80 га, у подальшому – 135 га. На користь вибору цієї ділянки вплинули наступні аргументи:

по-перше, наявність складного рельєфу місцевості:

- 17 га широкої долини (довжиною до 2 км), яка виходила на вулицю Лугову;
- три глибокі, до 60 м, яри, що впадали у неї;
- можливість за рахунок складності рельєфу створити чимало оглядових майданчиків із цікавою перспективою;
- галявини;
- невеликі водні джерела, розташовані у долині;
- ділянка старовинного широколистяного лісу (22 га);

по-друге, зв'язок з важливою історичною подією – Полтавською битвою, що вплинула не тільки на становлення Полтави як міста, а також і на всесвітні історичні тенденції (з боку Яківців яр наближається до останнього редуту). До того ж, на території парку знаходиться дачний будиночок відомого хірурга М.В. Скліфосовського, у якому відпочивав у 80-х роках XIX століття студент Петербурзького університету В.І. Вернадський, а пізніше – видатний вчений.

по-третє, зв'язок зі станом ґрунтів (зсуви, ерозія, засоленість ґрунтів у деяких частинах території), ця ділянка не могла бути використана під сільгосппотреби або під забудову.

Передбачалось на території 90 га створити парк на зразок парку Академії наук у Києві: бузковий гай, каскад ставків, гірську річку, альпінарії, ділянку з флорою від кавказької до уральської (більше 150 різних порід дерев та кущів). Але було прийнято рішення зробити у Полтаві парк дендрологічного характеру, спочатку створивши зони «Лісостепу» та «Української діброви» (ділянка в 11 га). Первісній схемі розробили головний архітектор Полтави Л.С. Вайнгорт і ландшафтний архітектор В. Жихарев. Дендрологічна частина проекту на решту території масиву була розроблена Я.Я. Яценко. При розміщенні рослин враховувались особливості рельєфу місцевості. Групування рослин створювались за принципом контрастів – композиції дерев та кущів з круглими кронами або плакучими розташувати поряд із пірамідальними формами [7].

Закладений міський парк був 13 квітня 1962 року. Консультації, інтродуктивний (тобто вивезений з іншого ареалу, «чужерідний») та акліматизований посадковий матеріал, на базі якого і було у подальшому створено колекцію порід дерев і кущів, надавали вже існуючі на території України дендрологічні парки: «Тростянець» на Чернігівщині, «Софіївка» на Черкащині, «Олександрія» на Київщині, а також Київський ботанічний сад. Деякий посадковий матеріал доставлявся поштою з інших регіонів тодішнього СРСР.

У подальшому було створено власний арборетум (колекційну ділянку) та розплідник (усього

більше 200 видів). Окремі ділянки мали власні назви: «Українська діброва», «Російський ліс», «Кавказ», «Лісостеп». На площі 3,5 га була створена «Галявина постійного цвітіння», яка спускається до одного з ставків. Каскад ставків був створений на протязі чотирьох років (перший – у 1962 р.) і зараз знаходиться у задовільному стані. З оглядових майданчиків, розташованих у різних куточках парку відкриваються види на парковій композиції (рис. 1). Біля головного входу до парку – «Сірінгарій».

Головною віссю, вздовж якої сконцентровані усі оглядові майданчики, каскад ставків, основні групи декоративних рослин, є стежка, що проходить через весь парк західною балкою через долину на схід, починаючись від вулиці Яківчанської і закінчуючись на вулиці Луговій. Від неї відходять в усі боки інші доріжки, основну їх частину зберегли там, де прокладали люди. «У залежності від рельєфу галявини робили або широкими, з видовими майданчиками, або маленькими, прихованими від стороннього ока. Звивисті тіністі алеї діброви закінчуються неповторними пейзажами. Із просторої, залитої світлом галявини відкривається панорама на Шведський ліс і бузковий гай. Зі східної частини діброви перед зором постає каскад ставків» [8].

У 1966 році постановою Ради Міністрів УРСР № 494 парк було включено до списку дев'яти паркових парків України.

Перша назва – «Парк на полі Полтавської битви» – була присвоєна дендропарку у 1970 році, коли було засаджено майже 80 % території (до цього часу у періодичній пресі він згадується як Полтавський дендропарк). Після зсувів у 1970 році на території парку ґрунти виявились засолені – довелося підбирати породи, що виживатимуть у таких умовах. Під Яківцями зсув перемістив шар ґрунту з посадженими деревами на північному схилі майже на 17 м. Повний проект парку з детально розробленою та скорегованою з урахуванням усіх виявлених проблем дендрологічною частиною був завершений у 1971 році. Порівняльна характеристика досліджуваного парку з іншими аналогічними об'єктами України представлена в таблиці 1.

У 1977 році Парку на полі Полтавської битви було надано статус парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва республіканського значення. В 1986 року на ВДНГ на всесоюзному (15 республік СРСР) конкурсі «Рациональне озеленення – елемент комплексного благоустрою міст» Полтавський дендропарк (Парк на полі Полтавської битви) зайняв II місце за відтворення історичного ландшафту допетровських часів та високий рівень утримання ландшафтного парку (див. рис. 2; 3).

Офіційна назва парку була змінена у 1990 році під час передачі парку у комунальну власність міста. Зараз він має назву «Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загально-державного значення «Полтавський міський». Сучасна назва не відповідає задуму створення парку, пов'язаного з важливими історичними подіями, тому є сенс вирішити питання щодо повернення первісної назви «Парк на полі Полтавської битви». До того ж за ідеєю та призначенням цей ландшафтний об'єкт відносимо до дендрологічних парків, основне завдання яких полягає:

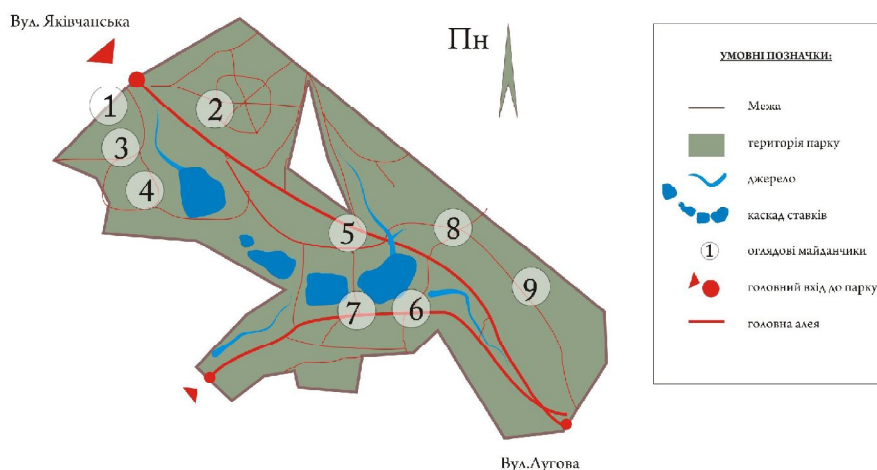

Рисунок 1 – Схема розташування оглядових майданчиків парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва «Полтавський міський»

Таблиця 1

Характеристика деяких об'єктів заповідного фонду України

Назва парку, схема	Рік створення	Площа га	Дендрологічний склад	Види парку
1	2	3	4	5
Веселі Боковеньки (дендропарк), Кіровоградська область 	1893	109,3	Дендрологічний склад – близько 250 різних видів і форм деревно-чагарникових порід.	
Полтавський міський парк (парк на полі Полтавської битви, дендропарк), Полтавська область 	1962	1962 р. – 135; 2013 р. – 124,5	У 1992 р. склад дендрофлори – близько 400, у 2004 р. – 234 різних видів і форм деревно-чагарникових порід.	
Софіївка (дендропарк) м. Умань, Черкаська область 	1796	179,2	Дендрологічний склад складений з понад 1220 різних видів і форм деревинно-чагарникових порід.	
Тростянець (парк), Чернігівська область 	1834	204,7	До складу паркових ландшафтів входить понад 400 різних видів і форм деревно-чагарникових порід.	
Олександрія (дендропарк) м. Біла Церква, Київська область 	1793	297	Дендрологічний склад представлений близько 2500 різними видами і формами деревно-чагарникових порід та інших рослин.	

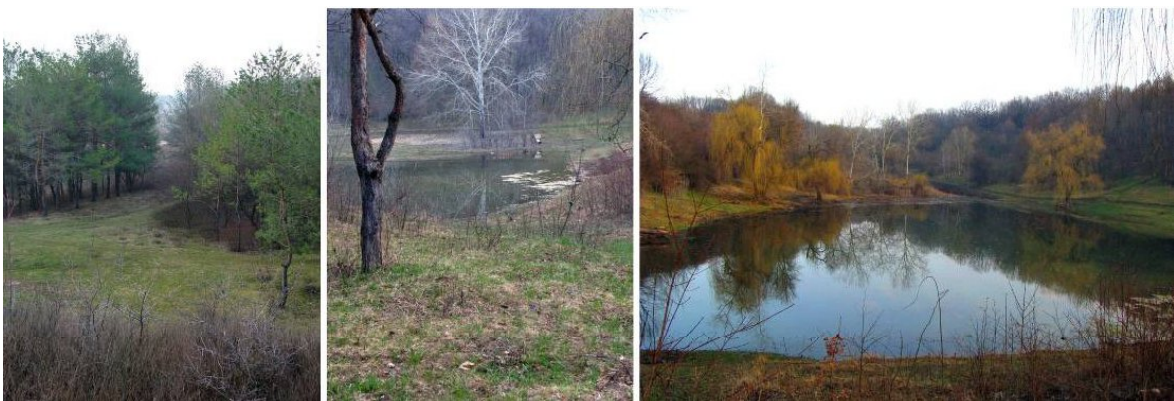
а – Вид з оглядового майданчика №1.

б – Вид з оглядового майданчика №2.

в – Вид з оглядового майданчика №3.

г – Вид з оглядового майданчика №4.

Рисунок 2 – Полтавський міський парк. Фрагменти парку з оглядових майданчиків. Сучасний стан. Світлина автора. 2013 р.

д – Вид з оглядового майданчика №5.

е – Вид з оглядових майданчиків №6, 7.

ж – Вид з оглядових майданчиків №8, 9.

Рисунок 3 – Полтавський міський парк. Фрагменти парку з оглядових майданчиків. Сучасний стан. Світлина автора, 2013 р.

*Рисунок 4 – Полтавський міський парк. Дендрофлора парку.
Сучасний стан. Світлина автора 2012–13 рр.*

- виконанні культурної та рекреаційної функції (організації відпочинку людини у природних умовах);
- естетичному та екологічному вихованні населення;
- створенні найбільш ефективних умов для наукових досліджень різноманіття дендрологічних композицій дерев, чагарників, інших рослин та представників фауни, формуванню якої сприяють спеціально створені умови штучного ландшафту.

У 1992 році парку надано статус парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення. Це єдиний в обласному центрі об'єкт такого рангу.

Дендрологічна колекція парку створювалася впродовж 27 років. Зараз вона нараховує 243 види, які належать до 35 родин, 93 родів, 187 видів, 39 форм та 17 сортів і гібридів. Вони представляють флору Європи, Кавказу, Середньої Азії, Північної Америки, Китаю, Японії [3]. Різноманіття дендрофлори та рельєфу території парку (рис. 4) сприяє

формуванню багатой фауни: 148 видів наземних хребетних тварин, із них 116 видів птахів: зяблик, синиця, дятли, дрозди, соловей, качки декількох видів, сова вухаста, чапля та багато інших.

На жаль, дуже багато було втрачено: колекційна ділянка, японська айва біля входу у парк, частина алеї з туй, вічнозелена магнолія, декілька видів горобини, деякі з частин ландшафтної композиції, дерева та чагарники знищені, спотворені або травмовані (загалом більше 100 найменувань рослин). У першу чергу це пов'язано з тим, що з 1992 до 2009 рік парк був позбавлений штату працівників, які б могли стежити за станом дендрологічної частини, а також з недосконалістю деяких аспектів законодавчої бази природоохоронного напрямку та низьким рівнем екологічної освіти громадян.

Дуже важливою є просвітницька діяльність з екологічного виховання громадськості, залучення місцевого населення до природоохоронної діяльності, їх зацікавленість у збереженні унікального надбання. До того ж, Полтавський міський парк досі

Етапи еволюції парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Полтавський міський»		
I етап. Створення парку.	Квітень 1962 р.	Пошук території для розміщення парку. Розроблені первісні схеми (головний архітектор Полтави Л.С. Вайнгорт і ландшафтний архітектор В. Жихарев). Дендрологічна частина проекту на решту території масиву розроблена Я.Я. Яценко.
	13.04.1962– 1966 рр.	На території 135 га закладено ландшафтний дендрологічний парк. Збудовано каскад з 4 ставків.
	1966 р.	Постановою ради Міністрів УРСР № 494 парк включений до списку дев'яти показових парків України.
	1970 р.	Засаджено 80 % території. Дендропарку присвоєна перша назва – Парк на полі Полтавської битви.
	1971 р.	Завершений повний проект парку.
II етап. Становлення парку.	1977 р.	Постановою Держкомітету при Раді Міністрів УРСР по охороні природи парк на «Полі Полтавської битви» внесений до списків пам'яток природи садово-паркового мистецтва республіканського значення.
	1986 р.	На ВДНГ (Москва) на всесоюзному конкурсі «Рациональне озеленення – елемент комплексного благоустрою міст» Полтавський дендропарк (Парк на полі Полтавської битви) за відтворення історичного ландшафту допетрівських часів та високий рівень утримання ландшафтного парку зайняв II місце.
	1989 р.	Завершено поповнення колекції дерев і чагарників (більш ніж 320 видів, форм і гібридів)
	1990 р.	Зміна офіційної назва парку під час передачі парку у комунальну власність міста на парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Полтавський міський».
	1992 р.	Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Полтавський міський». Всього за ці роки висаджено приблизно 160 тис. рослин (приблизно 400 видів та форм дерев та чагарників).
III етап. Занепад парку.	1992– 2009 р.р.	Парк позбавлений штату працівників і знаходиться у занедбаному стані. Станом на 2004 рік із 400 порід, що були посаджені у парку, зростає близько 230 видів, різновидностей і форм дерев та чагарників.
IV етап. Початок відродження парку.	2009– 2012 р.р.	Активізація населення та адміністративних ресурсів, організація волонтерського загону «Відродження» при Полтавській гімназії № 9, передача парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва «Полтавський міський» у відомство «Декоративні культури», набір штату працівників, початок робіт з очищення парку та створення плану його реконструкції.

Рисунок 5 – Етапи еволюції парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Полтавський міський»

не має відмічених меж, які були визначені як у первісному плані, так і у сучасному варіанті плану його реорганізації. З точки зору використання його території для організації туристичних маршрутів та інших робіт по реконструкції парку, це створює проблеми законодавчого характеру. Активізація процесу відновлення, що відбулася за останні чотири роки, знов стала уповільнюватися, що виявлено після аналізу публікацій у періодичній пресі, на офіційних сторінках інтернет-ресурсів та під час натурних обстежень території [9,10,11].

Необхідне проведення розгорнутої роботи з комплексного вивчення та аналізу структури цінної ландшафтної композиції парку, однієї з перлин садово-паркового мистецтва України, для подальшого використання матеріалів дослідження у проектуванні нових ландшафтних об'єктів з урахуванням традицій та історичного досвіду створення штучних ландшафтів у структурі міста.

Висновки. Представлена еволюція формування парку (рис. 5) підтвердила необхідність поглибленого вивчення структури даного парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Полтавський міський» як важливого досвіду проектування ландшафтних композицій історичного міста при створенні нових об'єктів.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Містобудівне та композиційне вирішення парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва «Полтавський міський» є важливим не тільки для Полтави, а й для всієї України. Як приклад проектування дендрологічного парку загальнодержавного значення, ландшафтна та композиційна організація Полтавського міського парку варта подальшого поглибленого дослідження.

Література:

1. Авраменко И.М. *Международное экологическое право* /И.М. Авраменко. – Ростов н/Д., 2005. – 187 с.
2. *Екологічне право України: підручник* / А. П. Гетьман, М. В. Шульга, В. К. Попов та ін.; під ред. А. П. Гетьмана, М. В. Шульги; Нац. юридична акад. України ім. Я. Мудрого. – Х.: Право, 2006. – 382 с.
3. Байрак О.М. *Парки Полтавщини: історія створення, сучасний стан дендрофлори, шляхи збереження і розвитку* / Байрак О.М., Самородов В.М., Панасенко Т.В. *Парки*. – Полтава: Верстка, 2007. – 276 с.
4. Генсірук С.А. *Зелені скарби України*. / С.А. Генсірук, В.О. Кучерявий, Л.Й. Гайдарова, В.Д. Бондаренко–К.: Урожай, 1991. – С. 167–173.
5. Косаревский И.А. *Искусство паркового пейзажа* / И.А. Косаревский. – М. – Стройиздат, 1976. – 246 с.
6. *Природно-заповідний фонд України: території та об'єкти загальнодержавного значення* / гол. ред. К. М. Ситник. – К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2009. – 332 с.
7. Вайнгорт Л.С. *Полтавський дендропарк* / Л.С. Вайнгорт. *Зоря Полтавщини*. – 1962. – 15 квітня [№ 66 (9028)].
8. Глушко Т. *Краса і біль дендропарку* / Газета «Зоря Полтавщини», 22 жовтня 2010 р. – С. 12.
9. Козельська Г., Халимон О.У *Полтаві гине парк, визнаний свого часу одним із кралиць у СРСР* // Газета «Вечірня Полтава». – 13 квітня 2002. – №15.
10. Халимон, О. *Ювілей Полтавського міського парку* / О. Халимон // *Світ довкілля*. – 2012. – № 3. – С. 30–32.
11. <http://www.rada-poltava.gov.ua/news/69446977>